

ԱՂԱՎՆԻ ՄԵՍՐՈՊՅԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԵՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐՉԻ ԽՈՐՎԻՐԱՊ

(Տպավորություններ)

Արտաշատի և շրջանային գյուղերու գյուղատնտես բարեկամուհիս հետ, 1952 թվականի օգոստոսի 15-ի կիրակի առավոտուն, ճամբա ելանք դեպի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ՝ խորվիրապու Երևանի կայարանեն սկսյալ մեր ինքնաշարժը ուղիղ գիծի մը պես կկտրեր դեպի Արտաշատ տանող հրկարածիգ ասֆալտապատ ծառուղիները: Ծամբուն երկու եզերքներուն խոխոջացող առուններու ետևը փռված էին Արտաշատի կոլտնտեսային դաշտերու անսահման տարածությունները, որոնք կտարածվեին մինչև Արաքսի ափերը:

Մինչև Արտաշատ ճանապարհը կանցնի Շենգավիթ, Նոր-Խարբերդ, Բաղրամյան, Դալար, Աշամգալու և Բուրաստան գյուղերուն ընդմեջն: Ծանապարհի երկայնքին տարբեր գեղեցիկություններ կպարզվեին մեր աչքերուն:

Երբ Արտաշատ հասանք, գյուղատնտես բարեկամուհիս ծանոթներուն մոտ քիչ մը հանգստացանք և հյուրասիրվեցանք:

Արտաշատը շրջապատված է կոլտնտեսային անծայրածիր կանաչագեղ դաշտերով: Հորիզոնին վեհորեն կանգնած է դարավոր Մասիսը: Արտաշատը և իր շրջանային գյուղերը՝ անվանի են իրենց բարգաձաճ գյուղատնտեսությունը. անոնց «միլիոնատեր» հրաշակված կոլտնտեսությունները ապահոված են կոլտնտեսականներու ունևոր կյանքը: Ամեն կոլտնտեսական ունի իր առանձին բնակարանը, իր տնամերձ խաղողի այգին և տնտեսությունը: Հանրահայտ են Արտաշատի բազմատեսակ խաղողները, գինին, օղին: Անոր բամբակի, ցորենի և բանջարեղենի քանակը բերքը կզնահատվի մեր Սովետական

տական լայնատարած երկրի շուկաներուն մեջ: Տեղի կոլտնտեսականներուն մաս կկազմեն Իրանեն, Հունաստանեն, Բաղդադեն, Ֆրանսայեն, Ամերիկայեն հայրենադարձ հարյուրավոր ընտանիքներ, որոնք կապրին ազատ և երջանիկ հայրենի հողի վրա:

Արտաշատի մեր մեկժամյա այցեն վերջ շարունակեցինք մեր ճամբան դեպի Ս. Գրիգոր Լուսավորչի խորվիրապու:

Երբ հասանք Դվինի շրջանի Այգեստան գյուղը, մեր ինքնաշարժը կանգնեցավ գլգրլացող առվակի մը եզերքին, ուր կգտնվեր բարեկամուհիս աշխատանքային գրասենյակը:

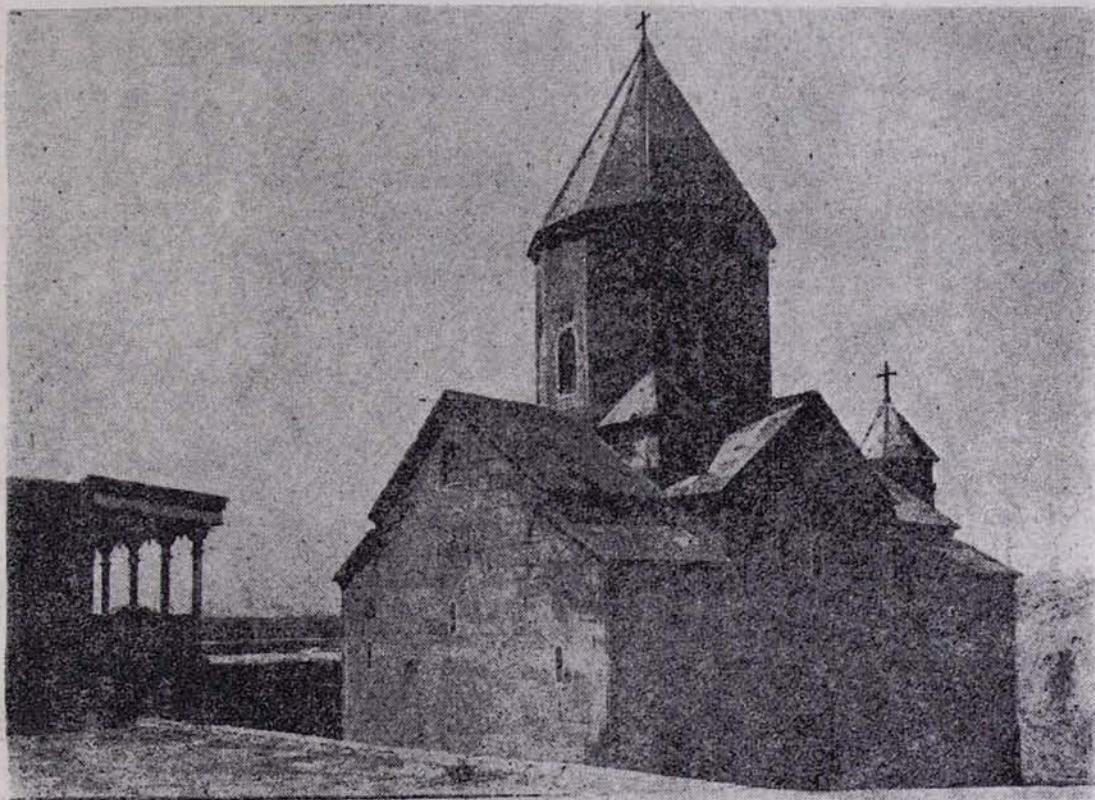
Դվինի շրջանի մշակված դաշտային տարածություններուն մեջտեղ կանգնած է Այգեստան գյուղը իր պողոտապատ պարտեզներուն ծած ու ծաղկած գեղեցիկ պատկերով: Դեպի երկինք սլացող նորածիր բարդիներով կզերված ուղիներուն ետև, քով-քովի շարված են հայրենադարձ կոլտնտեսականներու նորակերտ տունները կարմրուկ տանիքներով: Այս տուներին յուրաքանչյուրն ունի իր խաղողի այգին և տնամերձ հողամասը: Այգեստանի դպրոցներու հայոց լեզվի և գրականության երիտասարդ ուսուցչուհի Հայկանդուխտի հետ այցելեցինք գյուղի երկու նորակառուց դպրոցները (յոթնամյա և տասնամյա միջնակարգ) և այլ հասարակական շենքերը: Ցերեկին ճաշի հրավիրվեցանք 1947 թվականին Հունաստանեն Հարենիք վերադարձած Բրուսայի Հովակիմ Թելյանի և իր քեռայրի՝ Խաչիկ Փիլիպոսյանի բնակարանը: Ուրախ, բախտավոր մարդիկ: Հովակիմը հսկա կարասնեղով ծխարձն գինի՝ հանած էր: Թելյանի և Փիլիպոսյանենց տունը շրջապատված էր ընդարձակ այգիներով:

Տեսա իրենց ձմեռային պաշարի մատանները, լուղի, պանիրի կարասները, ցորենի խոշոր ամբարները, շորքուցած պտուղներն ու բանջարեղենները: Ցերեկվա ժամը 3-ին մեկնեցանք Ս. Գրիգոր Լուսավորչի խորվիրապարտը:

Մեր ինքնաշարժը ճամբաներեն կսուրբար թռչունի արագությամբ: Արտաշատ, Շիրազլու, Նոր-Կյանք գյուղերու վրայ տեսական դաշտերը փոփոխ էին մեր նայվածքի առջև: Մասիսի փեշերուն սպիտակ երիզի մը պես կերկարեր հայրենի Արաքսը:

Լուսավորիչ եկեղեցիի մուտքին: Խաղաղ հայրենի համայնապատկերը իր խորհրդավորությամբ համակեց զիս:

Վաղ դպրոցական օրերես ինձ սիրելի Ս. Գրիգոր Լուսավորչի խորվիրապի ուխտագնացության երազիս տեսանելի և շոշափելի իրականության առջև կգտնվեի: Հավատացյալ հոգվույս ամբողջ ջերմեռանդությամբ համբուրեցի կամարակապ մուտքի պատերուն մեջ փորված խաչերը: Կյանքի գերիվեր երջանկությունը պարուրեց հոգիս: Կամարա-

Խորվիրապի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին

Վեղի գյուղի կանաչագեղ դաշտերեն հետո, մտանք լեռկ ու քարքարոտ տափաստանային տարածության մը մեջ: Մի քանի բույս, և ապա կհասնեինք խորվիրապ: Անդիմադրելի հուզումը պատեց զիս, երբ բարեկամուհիս ինձ ցույց տվավ բլուրին վրա կանգնած Ս. Գրիգոր Լուսավորչի հնադարյան տաճարը, ուր կգտնվի խորվիրապը: Քրիստոնեական հավատքի ինչպիսի սրտատուչ պատկերներես տեսա այդ քարքարոտ արահետներուն մեջ: Ուխտավորներու և հավատացյալներու խումբեր, հետիտան կամ սայլակներով, կվերադառնային Ս. Գրիգոր Լուսավորչի խորվիրապեն, իրենց կիրակնօրյա ուխտեն:

Արդեն բլուրին գագաթին ենք՝ Ս. Գրիգոր

կապ մուտքեն քանի մը քայլի վրա, աչակողմը, կանգնած է կարմրորակ տուֆ քարի կառուցված Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին իր հնադարյան վեհանիստ տեսքով: Անոր փոքր և հաստ փայտյա դուռը բաց էր և ներսը դեռ կպլպլային ուխտավորներու վառած մոմերը: Իր պարզության մեջ հույակապ, որքան տպավորիչ էր եկեղեցին: Երեկոյան ժամերգության պահին էր: Քահանան, սուրբ խորանին առջև կանգնած, իրիկնապահի աղոթքները կմրմնջեր: Մունկի եմ իջեր ու սրտեռանդ կաղոթեմ իմ պապերու այս լուսազարդ սեղանի առաջ, այնպես, ինչպես աղոթեի են անոնք այս կամարներու տակ, որոնք իրենց մեջ կամփոփեն հայ քրիստո-

նեական դարու առաջին աղոթքներն ու փառաբանութիւնները:

Ժամերգութենէն վերջ, Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցիին բակէն սկսած մեծ հետաքրքրութեամբ դիտեցինք անոր սկզբնական դարերէն: Հիշատակելի արտաքին անկյունքներէն սկսյալ մինչև օրվան ուխտավորներուն մատաղներուն դեռ ծխացող օջախները:

Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին կանգնած է սալահատակ փոքր բակի մը մեջ, որ շրջապատված է աղյուսով և կիրով շաղախված պարիսպով և հնադարյան շենքի ավերակներով: Կարմորակ գեղեցիկ տեսքով, կաթողիկէ գմբեթով եկեղեցին 9-րդ դարէն նորոգված ըլլալով կպահեր իր անվտանգ կառուցվածքը:

Եկեղեցիի բակին մեջ, քանի մը քայլի վրա, մտանք հագիվ 9—10 քառակուսի մետր տարածութիւն ունեցող կամարաձև սրահ մը: Խոնկն ու մոմը սևցուցեր էին անոր ամեն կողմը: Փոքրիկ, քարակերտ խորան մը կար աջնտեղ, որուն քով բացված էր Ս. Գրիգոր Լուսավորչի Խորվիրապը:

Տարիներու երազիս երջանիկ իրականութեան առջև համրացած կանգնած էի Ս. Գրիգոր Լուսավորչի պատմական վիրապի եզերքին: Հուզումներ ողողեցին միտքս ու հոգիս... Կրօնքի պատմութեան առաջին էջերը բացվեցան: 303 թվականը իր քրիստոնեական վառ պատկերներով շարժանկարի պես կանցներ աչքերուս առջևին:

Հայացքս կառչած սևախորշ փոսին, կարծես կտեսնէի հայոց առաջին քրիստոնեայ Տրդատ թագավորը, Աշխեն թագուհին, շքեղ Խորովիրդուստը: Ապա նայվածքիս առջևն կտողանցէին կաթողիկոսները, եկեղեցականները, մատենագիրները, ամբողջ հայ հավատացյալ ժողովուրդը ուխտի եկած, որոնք ինծի պես հավատքի գերագույն պաշտամունքով, այս փոսին քով, երկրպագեր և համբուրբեր էին անոր սուրբ անկյունները:

14 տարիներ այս անդնդախոր փոսին մեջ սպրող և աստվածային հրաշքով միայն ողջ

մնացող Ս. Գրիգոր Լուսավորչի Խորվիրապի ներսի մասը տեսնելու փափագս ալ մասամբ կատարվեցավ: Մեր մեքենավար Վարդանը վեղիցի ըլլալուն, իր պատանեկական օրերէն իրեն քաջ ծանոթ էին Խորվիրապի անդնդախոր վար իջնող ուղիղ սանդուխները: Ան, մեկ ձեռքին բռնած գրպանի իր էլեկտրական լամպը, սկսավ վար իջնել սանդուխներէն: Ես և բարեկամուհիս, իրարու ձեռքն ուժով բռնած, կհետեւեինք Վարդանին: Ծուտով ան աննկատելի դարձավ անդնդախոր փոսի խավարին մեջ, ուղղվելով գետի ձախ: Քանի մը վայրկյան վերջ ան մեզի բերավ 14 տարի սուրբին շրջած և աղոթած քարի արանքներէն բուռ մը հող: Երբ մեծ հետաքրքրութեամբ Վարդանէն տեղեկութիւններ կքաղեի Խորվիրապի վիհի մասին, ան կպատմեր հետեւյալը. «Հողն փոքրիկ հատակի մը վրա սեղանի նման քար մը կա. այդ քարը Ս. Գրիգոր Լուսավորչի աղոթատեղին կհամարվի: Մութ փոսի բոլոր կողմերը ուխտավորներու մոմերով կլուսավորվին, իսկ Խորվիրապի սանդուխներուն համբանքը կորսնցուցի 40 ոտքէն վերջ»:

Ուշ երեկոյան ժամը 7-ն էր, երբ մենք բաժնրվեցանք Ս. Գրիգոր Լուսավորչի Խորվիրապին: Ես կրկին ու կրկին համբուրեցի վանքի պատերը, սրբավայրի ամեն կողմերէն բույսեր հավաքեցի, աղոթեցի Խորվիրապի դարավոր խորանին առջև: Ս. Գրիգոր Լուսավորչի բլուրին երկար դիտեցինք հայրենի շքնաղագեղ բնութիւնը: Արեւմուտի ծիրանազույն ճաճանչներուն տակ, Արարատյան դաշտավայրի անձայրածիր տարածութիւնը հեռավոր ծովերու պատրանքը կուտար: Եվ Մասիս լեռը՝ հայոց աշխարհի դարերու այդ վկան, իրիկնապահի իր մթնագույն, կանաչ ու կապտորակ փեշերը տարածեր էր արծաթափայլ Արարատի վրա: Կյանքիս մեջ առաջին անգամը կդիտեի այսքան մոտիկէն հայրենի Արաքսն ու Մասիսը:

Այդ օրը իմ կյանքի ամենաերջանիկ ու ամոռանալի օրերէն մեկը եղավ:

